

१८७

अगस्त्यो मैत्रावरुणिः। अन्नं । १ अनुष्टुप्, उष्णिक्, ३, ५-७, ११ अनुष्टुप्, ११ बृहती वा, २, ४, ८-१० गायत्री।

पितुं नु स्तोषं महो धर्माणं तविषीम्। यस्य त्रितो व्योजसा वृत्रं विपर्वमर्दयत् ॥ १.१८७.०१

महः- महत्। धर्माणम्- धार्मिकम्। तविषीम्- बलमयम्। पितुम्- अन्नम्। नु- क्षिप्रम्।
स्तोषम्- स्तौमि। यस्य। व्योजसा- विशेषशक्त्या। त्रितः- स्वरूपतस्तीर्णतमस्तिरस्कृताज्ञानो
वा। वृत्रम्- आवरणशक्तिप्रतीकविरोधिनम्। विपर्व- विच्छिन्नपर्वं यथा तथा। अर्दयत्-
हिंसितवत् ॥१॥

स्वादौ पितो मधो पितो वयं त्वा ववृमहे। अस्माकमविता भव ॥ १.१८७.०२

स्वादो मदो- आस्वादनयोग्य। पितो- पालक अन्न। वयम्। त्वा- त्वाम्। व वृमहे- सेवामहे।
अस्माकम्- नः। अविता- रक्षकः। भव ॥२॥

उप नः पितवा चर शिवः शिवाभिरूतिभिः। मयोभुरद्विषेण्यः सखा सुशेवो अद्वयाः ॥

१.१८७.०३

शिवः- मङ्गलः सन्। शिवाभिः- मङ्गलाभिः। ऊतिभिः- रक्षाशक्तिभिः। पितो। नः- अस्माकं
हितम्। उप आचर। मयोभुः- त्वं सुखस्य भावयिता। अद्विषेण्यः- अद्वेष्यः। सखा- मित्रभूतः।
सुशेवः- सुष्ठु सुखकरः। अद्वयाः- द्वयरहितः ॥३॥

तव त्ये पितो रसा रजांस्यनु विष्टिताः। दिवि वाता इव श्रिताः ॥ १.१८७.०४

दिवि- अन्तरिक्षे । वाता इव श्रिताः- मरुतो व्याप्ता इव । तव- भवतः । त्ये- ते । रसाः । रजांसि-
लोकान् । अनु विष्ठिताः- अनु स्थिताः ॥४॥

तव त्ये पितो ददतस्तव स्वादिष्ठ ते पितो । प्र स्वाद्धानो रसानां तुविग्रीवा इवेरते ॥ १.१८७.०५

स्वादिष्ठ- अतिशयेन आस्वादनीय । पितो- अन्न । त्ये- ये । तव- भवतः । ददतः- दातारो भवन्ति ।
ते- त एव । तव- भवतो भक्षयितारो भवन्ति । रसानाम् । स्वाद्धानः- भक्षयितारः । प्र- प्रकर्षेण ।
तुविग्रीवा इव- प्रभूतग्रीवा इव । ग्रीवा वागुपलक्षणा । मन्त्राध्येतारः । ईरते- भवन्ति ॥५॥

त्वे पितो महानां देवानां मनो हितम् । अकारि चारु केतुना तवाहिमवसावधीत् ॥ १.१८७.०६

पितः- अन्न । महानाम्- महताम् । देवानाम् । मनः- चित्तम् । त्वे- त्वयि । हितम्- निहितम् ।
तव- ते । केतुना- प्रज्ञानेन । चारु- इदं जीवनं साधु । अकारि- कृतम् । अवसा- बलेन । अहिम्-
मेघम् । अवधीत्- बिभ्रिदथ ॥६॥

यदुदो पितो अजगन्विवस्व पर्वतानाम् । अत्रा चिन्नो मधो पितोऽरं भक्षाय गम्याः ॥

१.१८७.०७

पितो- अन्न । विवस्व- तेजोवत् । पर्वतानाम्- गिरीणां मेघानां वा । अदः- तदुदकम् । यत्- यदा ।
अजगन्- अगमत् । तदा । अत्र । चित्- एव । नः- अस्माकम् । मधो- माधुर्योपेत । पितो- अन्न ।
अरम्- संपूर्णम् । भक्षाय- भक्षणाय । गम्याः- आगच्छ ॥७॥

यदुपामोषधीनां परिशमारिशामहे । वातापे पीव इद्भव ॥ १.१८७.०८

यत्- यदा । अपाम्- उदकानाम् । ओषधीनाम् । परिशम्- परितः सुखकरं सारम् । आरिशामहे-
आस्वादयामः । वातापे- प्राणमाप्याय्य प्राणपोषक । पीवः- पुष्टः । इत्- एव । भव ॥८॥

यत्ते सोम गवाशिरो यवाशिरो भजामहे । वातापे पीव इद्भव ॥ १.१८७.०९

यत्- यदा । सोम- रसमयान्न । ते- तव । गवाशिरः- गव्यमिश्रितः । यवाशिरः- यवमिश्रितोऽशः ।
भजामहे- तं सेवामहे । वातापे पीव इद्भव ॥९॥

करम्भ ओषधे भव पीवो वृक्क उदारथिः । वातापे पीव इद्भव ॥ १.१८७.१०

ओषधे । करम्भः- रोगनिवारणशक्तिभिर्मिश्रिता । पीवः- पुष्टा । वृक्कः- व्याधेर्वर्जयित्री । उदारथिः-
ऊर्ध्वगतिसाधना । भव ॥१०॥

तं त्वा वयं पितो वचोभिर्गावो न हव्या सुषूदिम ।

देवेभ्यस्त्वा सधमादमस्मभ्यं त्वा सधमादम् ॥ १.१८७.११

पितो । अस्मभ्यम् । सधमादम्- सह मादयितारम् । त्वा- त्वाम् । तम्- तादृशम् । त्वा- भवन्तम् ।
गावः- धेनवः । न हव्या- हव्यानि दुहन्तीव । वचोभिः- मन्त्रैः । सुषूदिम- क्षारयामः । देवेभ्यः ।
जिह्वातृप्तिकरमुदरपूरकमन्नमत्र सर्वेषां भोगानामुपलक्षणम् । स भोगो यद्यपि भुज्यते स भोगोऽधिकं
भुज्यमानोऽस्मान् भुनक्ति । किन्तु युक्ताहारोऽन्नं सम्यक् जीर्णयति । अगस्त्यस्तु
जडप्रतीकागस्तम्भकारको जितेन्द्रिय इति भावः । तादृश उपासको वातापिं सम्यक् जीर्णयत्येव ॥११॥